

DARÓCZI ANIKÓ

Elnémult átmenetek

Két első közlés Beney Zsuzsa kéziratos füzeteiből

1967-ben született Kolozsváron. Irodalomtörténész, műfordító. Szakterülete a középkori (flamand) misztika, e témából doktorált 2006-ban Leuvenben. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Néderlandisztika Tanszékének tanszékvezető docense. Legutóbbi írását 2007. 4. számunkban közöltük.

¹A kéziratos füzetek rendszerezésén Tompa Zsófia dolgozott 2007-ben.

²A *Csillog de eltűnik* versei kettő kivételével — ezek a ciklus elején találhatóak — négyszer négy sorosak, ez a vers négy hatsoros szakaszból áll.

³A ciklus a 2005-ben megjelent *Se tűz, se éjben* (Argumentum) és a 2008-ban kiadott *Összegyűjtött versek első kötetében, a Hulló időben* (Gondolat) olvasható.

⁴A vers egy hármas tömb első verse, korábbi változatai és e végső forma között olvasható a tömb következő két versének több változata („Ha majd görcsökben feszül meg a kéz...”,

Beney Zsuzsa a hatvanas és kilencvenes évek között ötvennégy nagy, százoldalas spirálfüzetet írt tele. Nyomon lehet követni bennük esszék, tanulmányok, szociológiai ihletettséggű írások és versek születését. A versek lassan érik el végleges formájukat, s egy-egy ciklus több füzetben keresztül indázik.

A *Csillog de eltűnik* ciklus 1990-ben jelent meg a *Tűzföldi táj* című kötetben. Csaknem minden verse megjelent 1981 és 1984 között az Alföldben, a Kortársban, a Jelenkorban és az Élet és Irodalomban, általában hármas tömbökben.

A kéziratos füzetek tanúsága szerint Beney Zsuzsa 1980 őszén kezdte írni ezeket a verseket. Az 1982 ősze és 1983 nyara között született írásokat tartalmazó füzetben a *Csillog de eltűnik* több versének letisztázott, gépelt változatára bukkantunk,¹ ezek közül kettő végül nem került bele a ciklusba — talán azért, mert csupán arra szolgáltak, hogy írójuk egyik versből a másikba léphessen. A második formailag is megbontotta volna a ciklus utolsó tömbjeinek egységét.² A két vers keletkezésének folyamatait szeretném nyomon követni, mielőtt útjukra bocsátom őket.³

1983 tavaszán (március–április), közvetlenül az „Egyre titokzatosabb életed / a látható világon átszivárgott” kezdetű vers végleges, kéziratos szövege után⁴ egy új vers vázlata áll — előbb nehezen olvasható sortöredékek, majd egyre letisztultabb egységek: „A tér egyetlenegy pontjáról gerjed / a sugárzás, és önnön hullámaiba merülve / áttetszővé finomul az anyag. / A láthatónál titokzatosabb. // De mért az a pont? (...) a nedves / homályból száll fel a hang a magasság üregeibe (...) / a vad vidék csak hangszere a gyászoknak.” Két oldallal odébb feltűnedeznek a következő vers első sorainak első változatai: „A már meg nem szólítható világban / más-képp hullanak, lengenek a képek. / A színek mélyebbek, és sötétek...”

A következő két oldalon, egymással szemközt, két vers: balra az „A már meg nem szólítható világban”, jobbra az előző, más indítással: „A hajnal egyetlen pontja felizzik / és káprázó, lüktető sugarából / kristályossá tisztul fel az anyag. / A sötét éjnél titokzatosabb. // De mért az a pont?...”

A lap alján két odavetett megjegyzés: „A szólíthatatlan: nevezhetetlen”, és: „Kiáltok — és nem hallom, hogy kiáltok!” A következő lapokon az „A már meg nem szólítható világban”-nak különböző variánsai olvashatók — aztán ismét felbukkan a másik vers, új indítással, s a két szöveg újból két szemközti oldalon olvasható, de helyet cserélve. A bal oldalon: „A teremtés vagy az újrateremtés / indul-e meg az izzó tűhegyen? / A sugárzás átfűrődik a semmi / gomolygásán a létben meg-

A hajnal deres, elnyúló,
csikorgó...”).

pihenni. // *De mért az a pont?...*” A jobb oldalon pedig végre megszűnnek a másik vers végleges sorai, a töredékek már kiadják az egészet: *„...vízüveg-fagy tölt minden hasadékat (...) a tiszta térben / ül kijelölt helyén // mint didergő madár, vakon a lélek (...) a csönd jég-tükre beállt. / Nem töri át vadlúd-hang jajgatása. / Ki felkiált, nem hallja, hogy kiált.”*

Így felelget egymásnak és születik egymásból a két szöveg, az egyik a ciklus egyik kulcserse lesz, a másik elnémul. A következő lapokon már a *Csillog de eltűnik* további két versének első változatai indulnak — *„Pedig láttuk izzani hajdanán / a földet és Éji szállására készül a lélek”* —, ezeknek gépelt változatát összetűzte az *„A már meg nem szólítható világban”*-ével, így ezek is hárman alkotnak egy tömböt (a kötetben is — folyóiratban nem találtam őket, talán előbukkannak még).

Hogy a végül elnémult verset valóban csak átmenetnek érezte-e két vers között, s hogy vajon annak háttéréből rajzolódott-e ki az *„A már meg nem szólítható világban”*, nem tudhatjuk. Tény, hogy a többi, véglegesnek ítélt közé került a letisztított változat. Talán csak a két egymást követő hármas tömböt kellett összekötnie, s végül nem találta a helyét köztük:

*A teremtés vagy az újrateemtés
indul-e meg az izzó tűhegyen?
A sugárzás átfúródik a semmi
gomolygásán a létben megpihenni.*

*De mért az a pont? És a puha térben
miért egy irány a kitüntetett?
Az élet megindul egy pókfonálon
hogy ott, hol még nincs, fogódzót találjon.*

*És ki látja, hogy van-e tapadófalt
a homály eltakart mélyeiben?
Szakadékony csipkéket szövöget
az úrben hálót sejtő képzelet.*

*Egyetlen távolság szálán feszül meg
a tér láthatatlan rácsozata.
Széthull-e a világ, ha elszakad,
vagy a káprázat füstje megmarad?*

Valószínűleg 1983 kora nyarán születhetett a következő hármas tömb első verse: *„A világ ezután nem a világ / nyelvén beszél”*, itt még ezzel az indítással: *„Neved nem fordítható a világ / nyelvére...”* Az első változat utolsó versszaka így hangzik: *„Visszfény vetített fényt a lát-határra, / benne mint könnycsepp ragyog a nap. / Felhők szétnyíló kárpitja alatt / dereng a meghasadt lét látomása.”* És mintha ennek folytatása lenne, indul a következő vers, ugyanazon az oldalon: *„De vajon ösz-szeforr-e még a föld, / a fagytól, olvadéktól meggyötört / avarszagú világ...”*

⁵Hogy jobban tudjuk a folyamatot követni, felsorolom a három egymást követő hármas tömb verseinek első sorait, s közöttük az átmenet-verseket, keletkezési sorrendben (1983. március–április):
1) „Egyre titokzatosabb életed...”, „Ha majd görcsökben feszül meg a kéz...”, „A hajnal elnyúló, csikorgó...”, — „A teremtés vagy az újrateemtés...”, — 2) „A már meg nem szólítható világban...”, „Pedig láttuk izzani hajdanán...”, „Éji szállására készül a lélek...”, 3) „A világ ezután nem a világ...”
— „Összeforhat-e mégegyszer a föld...”
— „A lét átszivárog a látomásba...”, „Csak a múlandó múlik...”.

Aztán ismét egymásnak felelgetve tisztul le a két vers — két szólam —, hogy előkészítse, mint harmadik szólamot, a következőt: „*A lét átszivárog a látomásba...*” Ez később el fogja némítani a második, formabontó szólamot, de most még egy ideig engedi, hogy az első kettő több futamban csiszolja egymást, amíg végleges formájukat el nem nyerik. Lehet, hogy az „*Összeforhat-e még egyszer a föld?*” kérdés elhangzása és elnémulása volt szükséges ahhoz, hogy a ciklus e tömbjének első és második verse — „*A világ már nem a világ nyelvén beszél*” és „*A lét átszivárog a látomásba*” — összekapcsolódhassék?

Idézem a tömb első versének utolsó versszakát: „*Visszfény vetíti fényét a határra, / benne könnycseppként ragyog fel a nap / ezüstösen a szürke ég alatt / mint egy más ég napjának látomása.*” És a második első versszakát: „*A lét átszivárog a látomásba. / A szenvedés mögött más szenvedés / tájképe rajzolódik — mint a kés, / éles volt az, ami most félhomályba // süllyed...*”

S íme a kettő között az elnémult átmenet:⁵

*Összeforhat-e mégegyszer a föld,
a fagytól, olvadáستól meggyötört
avarszagú világ
hogy felidézze csillagrendszerek
mását, esőben fénylő levelek
gyöngyös káprázatát*

*És vajon visszaáll-e az egész
látatlan íve, hiszen részre rész
hullik mint omlatag
vályog elvadult kertben, megrepedt
keretekben farkasfog-cserepek,
ingó, üres falak*

*hisz csak e vak falak közé zárt vak remény
sodorja rokkáján a por s a szél
szöszéből az időt —
csak a szív sodrásából zúg tova
a folyó árján a lét folyama —
hisz csak a megtörött*

*szemekben egymást látó fájdalom
rajzolja ki a tág boltozaton
a tér körvonalát.
Mint az újhoid kelyhét betölti a
nem látott fény: hiányod illata
a bimbós éjszakát.*